

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра фізичної географії та картографії

Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ГОЛОВКО

армня 2022 р.

Робоча програма
навчальної природничо-наукової практики
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Галузь знань 10. Природничі науки, 01. Освіта / Педагогіка
спеціальність 106. Географія, 014.07. Середня освіта (Географія)
освітня програма «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»,
«Географія рекреації та туризму», «Картографія, геоінформатика і кадастр»,
«Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»
«Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»,
«Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»

спеціалізація
вид дисципліни обов'язкова

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2022 / 2023 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
«30» серпня 2022 року, протокол № 9

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Є. Ю. Телебенева, к. геогр. н., доц. кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства,
П. О. Кобилін, к. геогр. н., доц. кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства,
А. М. Байназаров, к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
Н. В. Попович, к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
С. І. Решетченко, к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
К. Б. Борисенко, к. пед. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
Ю. І. Прасул, к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
О. І. Сінна, к. геогр. н., доц. кафедри фізичної географії та картографії,
В. С. Попов, ст. викл. кафедри фізичної географії та картографії.

Програму схвалено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії
Протокол від «23» червня 2022 року № 10

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

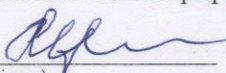

(підпис)

Юлія ПРАСУЛ
(прізвище та ініціали)

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

Протокол від “ ” червня 2022 року №

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

(підпис)

(Людмила НЕМЕЦЬ)
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм:

Гарант ОПП «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

(підпис)

(Світлана РЕШЕТЧЕНКО)
(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

(підпис)

(Катерина КРАВЧЕНКО)
(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Картографія, геоінформатика і кадастр»

(підпис)

(Наталія ПОПОВИЧ)
(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»

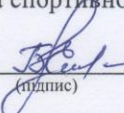
(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

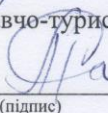
(Юлія ПРАСУЛ)
(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»

(підпис)

(Катерина БОРИСЕНКО)
(прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»

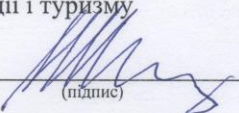

(підпис)

(Наталія ГУСЕВА)
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «29» серпня 2022 року № 7

Голова науково-методичної комісії
факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис)

Олександр ЖЕМЕРОВ
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної природничо-наукової практики складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки **бакалавра спеціальності 106. Географія** освітньо-професійних програм «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів», «Географія рекреації та туризму», «Картографія, геоінформатика і кадастр», «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»; *спеціальності 014.07. Середня освіта (Географія)* освітньо-професійних програм «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота», «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»

1. Опис навчальної природничо-наукової практики

1.1. Мета навчальної природничо-наукової практики

Метою навчальної практики є поглиблення і закріплення теоретичних знань з економічної та соціальної географії, продовження розвитку навчальних вмінь та навичок студентів стосовно соціально-економічних досліджень у процесі комплексного суспільно-географічного вивчення конкретного регіону, знайомство з елементами галузевих територіальних систем, аналіз взаємозв'язку природних компонентів з соціально-економічними процесами в межах регіону; закріплення теоретичних знань з дисципліни «Топографія з основами геодезії», освоєння методики топографічних зйомок місцевості, роботи з топографічною картою, орієнтування на місцевості, а також розширення загального географічного кругозору; закріплення теоретичних знань з дисципліни «Метеорологія та кліматологія», ознайомлення з організацією спостережень на метеорологічній станції; отримання практичних навичок вимірювання метеорологічних величин і визначення атмосферних явищ; закріплення теоретичних знань з дисципліни «Гідрологія з основами океанології», формування у студентів практичних навичок проведення гідрологічних досліджень в польових умовах – на прикладі реальних природних об'єктів – річки, озера, ставка, заболочених ділянок, підземних вод; закріплення теоретичних знань з дисципліни «Ґрунтознавство і біогеографія», навчити студента встановлювати зв'язок між географічними компонентами ландшафту, факторами ґрунтоутворення та ґрунтами даної місцевості, особливостями географічного розташування організмів та біоценозів; закріплення теоретичних знань з дисципліни «Геоморфологія з основами геології», наочно показати зв'язок рельєфу з геологічною будовою, дати загальні уявлення про геоморфологічно-геологічні особливості території проходження практики, надати студенту навичків дослідницької роботи в полі та обробки польових матеріалів у камеральних умовах.

1.2. Основні завдання практики

1. За соціально-економічним розділом:

- ознайомити студентів з принципами і методами організації маршрутних і стаціонарних соціально-економічних регіональних досліджень;
- показати можливості пошуку, здобуття і системно-структурного економіко-географічного аналізу різноманітної статистичної, технологічної, соціологічної, картографічної, візуальної інформації за різними типами соціально-економічних об'єктів і територіально-виробничих комплексів;
- формувати комплексне уявлення про місце і роль регіону, що вивчається, в соціально-економічному комплексі країни, його ресурсному потенціалі, особливостях територіальної організації населення, господарства, соціальної сфери та її інфраструктури;
- формувати уявлення про унікальні природні та визначні історико-культурні пам'ятки; своєрідність звичаїв, традицій народних промислів і оцінити їх значення з погляду перспектив соціально-економічного розвитку регіону;
- сформулювати чітке розуміння суті складання комплексної економіко-географічної характеристики регіону з виявленням головних факторів, своєрідності, територіальної диференціації, актуальних проблем і можливих перспектив його соціально-економічного розвитку;

- закріпити практичні навички первинного збору матеріалів під час польового етапу і підготовка їх до аналізу.

2. За топографічним розділом:

- закріпити теоретичні знання, практичні навички і уміння, отримані студентами в лекційних курсах, на лабораторних і інших видів аудиторних занять;
- оволодіти правилами роботи з геодезичними інструментами, методами польових досліджень (проведення топографічних зйомок місцевості, виконання вимірювань, ведення польових журналів, викреслення абрисів тощо) та особливостями виконання камеральних робіт, обробкою результатів знімань (обрахування відомостей, побудова і оформлення планів, профілів, схем);
- розширення кола теоретичних понять і практичних умінь, як бази для вивчення наступних дисциплін;
- розвитку у студентів географічного мислення, вміння орієнтуватись на місцевості, читати топографічну карту та вирішувати за нею задачі;
- формування навичок у студентів проведення камеральної обробки результатів топографічних знімань;
- формування навичок складати звіт про проходження навчальної практики;
- формування навичок самостійної роботи студентів при проведенні польових навчальних занять.

3. За метеорологічним розділом:

- формування навичок у студентів емпіричних досліджень атмосферних процесів на місцевості (у природі): визначення стану погоди; вивчення погодних умов; визначення фізичних властивостей метеорологічних величин;
- формування навичок у студентів проведення науково-обґрунтованої камеральної обробки результатів спостереження; обчислення середніх величин метеопараметрів; вертикальних радіантів; показників сонячної радіації; узагальнення погодних умов за добу, тиждень, місяць;
- формування навичок у студентів формулювати емпіричні закономірності; прикладне значення метеорологічної та кліматологічної інформації;
- вміння складання комплексної кліматологічної характеристики місця (міста);
- вміння оформлення звіту з польової практики, підготовка до захисту.

4. За гідрологічним розділом:

- формування навичок у студентів емпіричних досліджень водних об'єктів на місцевості (у природі): визначення ширини, глибини річки, швидкості течії; вивчення водного режиму річки; визначення фізичних властивостей води р. Сіверський Донець, Білого озера, Коротунівського ставка, підземних вод району практики;
- формування навичок у студентів проведення науково-обґрунтованої камеральної обробки емпіричних результатів: обчислення витрат води; поперечного перерізу; дебіт джерела; хімічні властивості води;
- формування навичок у студентів формулювати емпіричні закономірності: господарське використання Сіверського Дінця, Білого озера та Коротунівського ставка, підземних вод району практики;
- вміння складання короткої фізико-географічної характеристики басейну річки Сіверський Донець; характеристика заболочених ділянок;
- вміння оформлення звіту з польової практики, підготовка до захисту;
- знати техніку безпеки роботи на воді.

5. За ґрунтознавчим і біогеографічним розділом:

- оволодіти методами збору зразків ґрунтів при проведенні польового дослідження, навчитися складати описи основних морфологічних характеристик ґрунтового розрізу, визначати тип ґрунтів за визначником, навчитися проводити описи географічної прив'язки ґрунтового розрізу, визначати характеристики ґрунтів в камеральних умовах;
- освоєння навичок вивчення рослинності та тварин; виявлення основних рослинних угруповань та їх характеристика (склад, складеність, продуктивність, господарське використання) на місцевості, оформлення відповідних польових бланків; виявлення закономірностей розповсюдження рослинних угруповань у залежності від навколишніх умов; вивчення біоти

району, виявлення ролі господарської діяльності в змінах флори і фауни досліджуваної території, освоєння елементарних правил охорони біорізноманіття.

6. За геоморфологічним розділом:

- провести дослідження структури річкової долини Сіверського Дінця;
- навчитися класифікувати та виявляти особливості динаміки типових ерозійних форм рельєфу на місцевості;
- ознайомитися з історією геологічного розвитку території та вміти порівнювати з сучасною геологічною будовою району практики;
- опанувати методику опису геологічного відслонення.

1.3. Кількість кредитів: 7.

1.4. Загальна кількість годин: 210 годин.

1.5. **Характеристика навчальної природничо-наукової практики:** обов'язкова компонента.
Курс: 1-й. Семестр: 2-й. Форма навчання: денна. Вид контролю: екзамен.

1.6. Заплановані результати навчання. Сформовані компетентності:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 10. Навички здійснення безпечної діяльності.

ЗК 13. Прагнення до збереження навколишнього середовища.

ФК 3. Здатність здійснювати збір, реєстрацію та аналіз даних про стан територіальних систем за допомогою відповідних методів і технологічних засобів у польових і лабораторних умовах.

ФК 5. Здатність проводити географічний аналіз природних та суспільних об'єктів і процесів на різних просторово-часових масштабах.

ФК 6. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

ФК 8. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

ФК 9. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

Згідно з вимогами освітньо-професійних програм освітньо-професійних програм «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів», «Географія рекреації та туризму», «Картографія, геоінформатика і кадастр», «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»; «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота», «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота» студенти повинні досягти таких результатів навчання:

РН 1. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

РН 3. Пояснювати особливості організації географічного простору.

РН 5. Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.

РН 7. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

РН 8. Застосовувати моделі, методи фізики, хімії, геології, екології, математики, інформаційних технологій тощо при вивченні природних та суспільних процесів формування і розвитку геосфер.

РН 12. Використовувати знання про територіальну організацію суспільства, концепції територіальних структур.

РН 13. Застосовувати методи і прийоми аналізу генезису, еволюції і тенденцій розвитку об'єктів та явищ навколишнього середовища.

РН 15. Використовувати географічні основи раціонального природокористування та охорони природи, визначати види та структуру перетворених природних територіальних комплексів.

РН 16. Застосовувати методи географічних досліджень природних та суспільних об'єктів і процесів.

Через систему знань та умінь:

За підсумками соціально-економічного етапу навчальної природничої практики:

Знання: навички з організації та проведення економіко-географічних маршрутних, стаціонарних і експедиційних досліджень та спостережень; знання технологічних та економічних особливостей діяльності, територіальної організації промислових, сільськогосподарських підприємств та установ соціокультурної сфери;

Уміння: шукати, збирати та обробляти різноманітні фактичні дані та характеризувати умови та особливості соціально-економічного розвитку регіону; володіння методами суспільно-географічних досліджень, збору, обробки, аналізу географічної інформації, що дозволяють виявити фактори, особливості, проблеми та перспективи його розвитку; оформлення результатів у звіт та виконання індивідуальних завдань як складової частини колективного звіту про практику.

За підсумками топографічного розділу навчальної природничої практики:

Знання: теоретичні і методичні основи курсу «Топографія з основами геодезії», їх основні поняття та практичні навички проведення топографічних знімків; види і способи топографічних зйомок; стадії топографо-геодезичних робіт, сутність, види і типи лінійних і кутових вимірювань; основні принципи і методи організації топографічних зйомок місцевості; будову і перевірки приладів; мірних та інших приладів; сутність, зміст, порядок робіт при проведенні теодолітної, тахеометричної, бусольної, окомірної, геометричного, тригонометричного і барометричного видів нівелювання; сутність і особливості аерофототопографічної зйомки.

Уміння: визначати географічні та магнітні азимути, дирекційний кути, румби; визначати площі ділянок; викреслювати окремі умовні знаки та фрагменти карт; виявляти математичні, допоміжні та додаткові елементи топографічних карт і планів; аналізувати рельєф, визначати кількісні показники рельєфу, форму та крутість схилів, наносити на карту характерні лінії рельєфу, визначати позначки висот точок та взаємні перевищення між ними; будувати профілі; орієнтувати карту чи план на місцевості; здійснювати окомірне вимірювання за картами; наносити на карту об'єкти місцевості; користуватись топографо-геодезичними приладами, проводити їх перевірки та виконувати знімальні роботи, зокрема, користуватися окомірним планшетом, мірною стрічкою, екером, екліметром, бусоллю, теодолітом, нівеліром, барометром-анероїдом; опрацьовувати результати топографічних знімків, проводити необхідні розрахунково-графічні роботи, оформляти план місцевості, будувати висотні профілі, визначати масштаб кроків, дешифрувати аерофотознімки; читати, аналізувати карту і описувати місцевість та окремі об'єкти за топографічною картою.

За підсумками метеорологічного розділу навчальної природничої практики:

Знання: методи дослідження прилеглої шару атмосфери, методи обробки первинних результатів спостереження, методику проведення мікрокліматичних спостережень та аналіз отриманої інформації

Уміння: організовувати та проводити спостереження; перевіряти отримані результати вимірювань, пояснювати роль чинників і процесі утворення різних атмосферних явищ, визначати і описувати стан погоди, застосовувати методи досліджень атмосфери на практиці; вести документацію під час збору матеріалів польового етапу досліджень.

За підсумками гідрологічного розділу навчальної природничої практики:

Знання: методи дослідження, ознаки морфологічного та морфометричного аналізу, чинники і процеси, що впливають на екологічний стан водойм, перелік водних об'єктів, що зустрічаються в районі проведення практики, їх назви і характеристику, гідрологічні особливості будови річки, озера, ставка, водосховища та процеси в них.

Уміння: закладати і будувати поперечні профілі, робити проміри глибин ріки, визначати швидкість ріки за допомогою поплавків, вести математичні обрахунки гідрологічних даних, будувати плани поперечних розрізів ріки та ділянки ріки в ізобатах, визначати характер і види живлення ріки та озер, обчислити характеристики стоку, визначити сучасний хімічний склад води в річці, обирати та проводити дослідження на гідрологічних постах гідрологічних об'єктів, вести документацію під час збору матеріалів польового етапу досліджень; вести математичні обрахунки гідрологічних даних, визначати особливості гідробіологічних процесів у болоті, , робити висновки та виявляти гідрологічні закономірності будови та функціонування озера, надавати

першу невідкладну допомогу при нещасних випадках в польових умовах, проводити камеральні дослідження.

За підсумками ґрунтознавчого розділу навчальної природничої практики:

Знання: методи дослідження, ознаки морфологічного аналізу, чинники і процеси ґрунтоутворення, перелік ґрунтів, що зустрічаються в районі проведення практики, їх назви і характеристики; основні риси будови ґрунтового розрізу.

Уміння: пояснювати роль чинників і процес ґрунтоутворення, визначати і описувати морфологічні ознаки ґрунтів, застосовувати методи досліджень ґрунтів на практиці; організовувати умови для польових досліджень ґрунтів; проводити відбір зразків ґрунту з кожного горизонту; ідентифікувати види ґрунтів за морфологічними характеристиками; проводити географічну прив'язку місця ґрунтового розрізу; вести документацію під час збору матеріалів польового етапу досліджень; надавати першу невідкладну допомогу при нещасних випадках в польових умовах, проводити камеральні дослідження.

За підсумками біогеографічного розділу навчальної природничої практики:

Знання: методи дослідження; показники, що фіксуються під час польових досліджень флори та фауни, біоценозів; перелік біоценозів, що зустрічаються в районі проведення практики, їх назви і характеристика; основні види рослин; основні закономірності у розподілі біоценозів, їх зв'язок із навколишнім середовищем, залежності від метеорологічних, ґрунтових, гідрологічних та інших умов.

Уміння: документування результатів польових спостережень (заповнення бланків опису пробних площадок, збір гербарію, визначення рослин і тварин за визначниками, зарисовки та записи у щоденниках тощо); аналіз причинно-наслідкових зв'язків між розповсюдженням біоти та умовами довкілля; організація індивідуальних та колективних камеральних досліджень.

За підсумками геоморфологічного розділу навчальної природничої практики:

Знання: методи дослідження, стратотипи району практики, класифікація ерозійних форм рельєфу, чинники і процеси рельєфоутворення, генетичні типи відкладів.

Уміння: готувати природне відслонення до опису, самостійно виконувати опис геологічного відслонення та будувати стратиграфічну колонку, визначати вік та генезис порід, користуватися GPS-навігатором, гірським компасом, ідентифікувати ерозійні форми рельєфу, вести документацію під час збору матеріалів польового етапу досліджень; надавати першу невідкладну допомогу при нещасних випадках в польових умовах, проводити камеральні дослідження.

2. Зміст та організація проведення навчальної природничо-наукової практики

Розділ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ

Тема 1. Підготовка до суспільно-географічних досліджень в межах регіону

Загальний збір студентів. Установча конференція. Інструктаж з охорони праці та техніки безпеки. Розподіл робіт по групах, бригадах, отримання індивідуальних завдання. Підбір необхідної літератури, статистичної і картографічної інформації; робота з джерелами інформації.

Тема 2. Загальна історико-географічна характеристика регіону

Відвідання музею історії регіону (або краєзнавчого музею), оглядова тематична екскурсія по центральній частині міста.

Камеральні роботи: опис історії формування регіону, його заселення, господарське освоєння, роль адміністративного центру в соціально-економічному розвитку регіону. Складання комп'ютерної картографічної основи об'єктів дослідження.

Тема 3. Економіко-географічна оцінка природно-ресурсного потенціалу регіону

Відвідання місць розробки корисних копалин, підприємств і музеїв, маршрутні спостереження.

Камеральні роботи: вивчення додаткових літературних і картографічних джерел, складання карти «Природно-ресурсний потенціал регіону».

Тема 4. Чисельність, склад, рух населення і його розселення по території регіону

Камеральні роботи: ознайомлення з можливостями пошуку та аналізу статистичної інформації. Отримання статистичних даних з офіційних публікацій, Інтернету, регіональних статистичних органів. Аналіз отриманої інформації. Складання карти щільності населення; графіків і діаграм, що характеризують динаміку чисельності і склад населення, природний і

механічний рух, територіальну структуру міст і сільських поселень регіону.

Тема 5. Промисловість регіону

Ознайомлення з роботою промислових підприємств, їх територіальною структурою. Знайомство з його економічними і технологічними особливостями.

Камеральні роботи: збір додаткової інформації і характеристика структури господарства і промисловості міста, опис конкретних підприємств. Складання картосхем, графіків і діаграм.

Тема 6. Агропромисловий комплекс

Ознайомлення з роботою підприємства переробної промисловості АПК, маршрутні польові спостереження.

Камеральні роботи: збір додаткової інформації і характеристика особливостей розвитку підприємств АПК міста, опис конкретних підприємств. Складання картосхем, графіків і діаграм.

Тема 7. Інфраструктура міста

Ознайомлення з роботою транспортного підприємства та його інфраструктурою.

Камеральні роботи: збір додаткової інформації, її аналіз і складання картосхем. Опис конкретних об'єктів.

Тема 8. Звіт практики. Залік

Завершення аналізу та обробки отриманої інформації, складання зведеного текстового звіту, його оформлення. Складання фото- та відеозвіту і презентації до підсумкової доповіді на захисті.

Розділ 2. ТОПОГРАФІЧНИЙ

Тема 1. Проведення топографо-геодезичних зйомок

ВСТУП. Ознайомлення з програмою практики. Інструктаж з техніки безпеки. Отримання і перевірка інструментів, необхідного обладнання і матеріалів. Підготовка польової документації. Знайомство з роботою геодезичних приладів та етапами проведення топографічних знімань.

1.1. Створення геодезичної основи для виконання топографічного знімання – прокладання теодолітно-тахеометричного ходу (7-8 точок). Рекогностування місцевості. Робота з теодолітом: вимірювання горизонтальних (магнітних азимутів та внутрішніх кутів) і вертикальних кутів. Вимірювання довжин ліній мірною стрічкою. Камеральна обробка результатів: побудова схем ув'язки горизонтальних і вертикальних кутів теодолітно-тахеометричного ходу, обрахування координатної відомості та відомості висот. Складання каталогу координат і висот. Підготовка планшету, побудова координатної сітки та геодезичної основи.

1.2. Виконання топографічного знімання в масштабі 1:500 чи 1:1 000. Тахеометрична зйомка. Вимірювання горизонтальних (полярних), вертикальних кутів та відстаней до пікетів. Складання абрису. Обробка результатів тахеометричного знімання (обчислення перевищень та висот точок) і нанесення на планшет пікетних точок, викреслювання ситуації і рельєфу. Обчислення та нанесення на планшет планового і висотного положення місцевих предметів, ситуацій і точок рельєфу. Викреслювання плану місцевості в умовних знаках. Інтерполяція висотних позначок і проведення горизонталей. Оформлення топографічного плану.

1.3. Поздовжнє та поперечне нівелювання з метою побудови профілю місцевості. Рекогностування траси довжиною 1 км. Вимірювання перевищень. Викреслювання плану місцевості вздовж траси нівелювання. Обчислення висот точок траси (пікетів, іксових та проміжних точок). Побудова поздовжнього та поперечного профілів.

1.4. Спрощені зйомки. Бусольне знімання ділянки розміром 1,5-2,0 га. Рекогностування місцевості. Складання абрису. Вимірювання магнітних азимутів та відстаней між станціями. Зйомка ситуації способами обходу, полярним, кутових та лінійних засічок, перпендикулярів. Складання плану місцевості в масштабі 1:1 000. Визначення площ контурів механічним та графічним способами. Окомірна зйомка ділянки площею 5 - 10 га в масштабі 1:5 000. Довжина ліній ходу 1,5-2,0 км. Барометричне нівелювання точок ходу з метою проведення горизонталей через 5-10 м.

1.5. Дешифрування знімків та визначення масштабів аерознімків. Вибір на аерознімку та вимірювання на місцевості базових відстаней. Здійснення аналізу зміни ситуації. Дешифрування аерознімку.

Тема 2. Захист матеріалів навчальної топографічної практики

2.1. Оформлення матеріалів практики: журналів спостережень, відомостей обчислень, планів ділянок та профілів місцевості.

2.2. Перевірка індивідуальності виконання польових і камеральних робіт. Контроль виконання індивідуальних завдань.

2.3. Проведення польового топографічного конкурсу.

Розділ 3. МЕТЕОРОЛОГІЧНИЙ

Тема 1. «Метеорологічний майданчик». Побудова схеми-плану стандартного метеорологічного майданчика та учбового. Встановлення існуючих приладів, її призначення та умов експлуатації. Порівняльний аналіз майданчиків, висновок щодо репрезентативності вимірювань. Типовий порядок спостережень. Вивчення фізико-географічних умов розташування метеорологічного майданчика, характеру навколишньої місцевості. Результати спостережень записуються у щоденник навчальної практики.

Тема 2. «Мікрокліматичні дослідження». Виконання мікрокліматичних досліджень на висоті 0,5 та 2,0 м. Вимірювання температури різних шарів ґрунту (5, 10, 15, 20 см). Вимірювання температури повітря та характеристик вологості, обчислення вертикальних градієнтів. Розрахувати вертикальний градієнт температури повітря у шарі 0,5 – 2,0 м. Проаналізувати коливання температури поверхні ґрунту в часі, пояснити виявленні особливості. З'ясувати, як змінюється температура ґрунту з глибиною.

Встановити режим зволоження території, виявити на досліджуваних рівнях, проаналізувати їх зміни та пояснити відповідно до існуючих закономірностей в метеорології та кліматології. Зробити висновок щодо оптимального (несприятливого) режиму зволоження.

Вітровий режим: пояснити щодо зміни напрямку, силу вітру на різних рівнях. З'ясувати, чи отримані дані відповідають існуючим закономірностям в метеорології.

Тема 3. «Актинометричні спостереження». Вимірювання видів сонячної радіації, побудова графіків добової зміни даних показників. Розрахунок радіаційного балансу та альбедо території.

Тема 4. «Комплексні метеорологічні спостереження». Вимірювання основних показників стану прилеглого шару повітря за повною програмою Типового порядку спостережень, побудова графіків добової зміни даних показників. Розрахунок середніх значень за добу.

Тема 5. «Підсумковий». Оформлення виконання практичних занять. Складання чистових картосхем, моделей. Опис занять за планом розділів. Оформлення наукових висновків за темами польових занять і завдань. Оформлення додатків. Індивідуальний захист результатів польової практики.

Розділ 4. ГІДРОЛОГІЧНИЙ

Тема 1. Гідрологічне вивчення ріки Сіверський Донець.

Присвячена вивченню методики опису річки як гідрологічного об'єкту. Під час практичних польових занять у студентів-географів закріплюються знання про ріку, формуються уміння проводити гідрологічні спостереження та обробляти гідрологічну інформацію.

Побудова плану ріки в ізобатах та в плані, побудова 3 поперечних профілів ріки і обрахунки поперечного перерізу, визначення швидкості водної течії ріки та витрат води в річці, встановлення температури, кольору та прозорості води ріки, опис характеру гідрологічних процесів в річці.

Тема 2. Гідрологічне вивчення Білого озера

Присвячена вивченню методики опису озера як гідрологічного об'єкту. Під час практичних польових занять у студентів закріплюються знання про озеро, формуються уміння проводити гідрологічні спостереження та обробляти гідрологічну інформацію щодо будови та організації озера.

Визначення температури, жорсткості, кольору та прозорості води озера, опис характеру гідрологічних процесів в озері.

Тема 3. Гідрологічне вивчення Коротунівського ставка

Присвячена вивченню методики опису ставка як гідрологічного об'єкту. Під час практичних польових занять у студентів закріплюються знання про ставок, формуються уміння проводити гідрологічні спостереження та обробляти гідрологічну інформацію щодо будови та організації ставка.

Визначення температури, жорсткості, кольору та прозорості води ставка, опис характеру гідрологічних процесів в ставку.

Тема 4. Гідрологічне вивчення болота

Присвячена вивченню методики опису болота (заболочених ділянок) як гідрологічного об'єкту. Під час практичних польових занять у студентів закріплюються знання про болото, заболочені землі формуються уміння проводити гідрологічні спостереження та обробляти гідрологічну інформацію щодо будови та організації болота.

Побудова плану болота, побудова і обрахунки розмірів болота за допомогою топокарти району практики, визначення типу болота та генезисом, трофічністю та характером будови і розвитку.

Тема 5. Гідрологічне вивчення підземних вод

Присвячена вивченню методики опису підземних вод і джерел як гідрологічних об'єктів. Під час практичних польових занять у студентів закріплюються знання про підземні води, формуються уміння проводити гідрологічні спостереження та обробляти гідрологічну інформацію щодо будови та організації підземних вод і їх джерел.

Картографування виходів підземних вод (у вигляді джерел) на денну поверхню. Визначення водоносних і водотривких порід. Виконання інструментальної зйомки ділянок виходів підземних вод на земну поверхню. Встановлення характеру джерел, якості підземних вод (температура, колір, прозорість, смак). Визначення дебіту джерел. Визначення глибини залягання дзеркала водоносного горизонту. Проведення гідрогеологічного профілювання місцевості. Складання комплексної гідрологічної характеристики джерел і підземних водоносних горизонтів за планом. Оцінка господарського використання підземних вод і їх екологічні проблеми.

Тема 6. Камеральна обробка. Підготовка звіту

Присвячена вивченню методики заключних узагальнень, вироблення висновків, оформлення та підготовку матеріалів польового щоденника та звіту про проходження навчальної практики, захист власних результатів і отримання заліку.

Розділ 5. ҐРУНТОЗНАВЧИЙ

Тема 1. Передпольовий етап практики. Ознайомлення з метою і завданнями практики, технікою безпеки, правилами викопування ґрунтових ям, методикою визначення виду ґрунтів, формою ведення щоденника. Отримання індивідуального завдання з практики. Складання плану морфологічного опису ґрунтового розрізу. Загальне маршрутне знайомство з територією, де проходитиме польова практика. Планування робочих маршрутів.

Тема 2. Різновиди ґрунтів вододілу. Польове вивчення ґрунтів вододільної поверхні. Закладання і вивчення розрізів, взяття зразків і монолітів ґрунтів. Вивчення умов ґрунтоутворення: прив'язка, рельєф, природна та культурна рослинність, особливості географічного середовища. Вивчення морфологічних та фізичних властивостей ґрунтів вододілу: виділення горизонтів, визначення їх потужності, забарвлення, структури, механічного складу, щільності, вологості, новоутворень, включень тощо. Ведення польового щоденника. Заповнення бланку опису ґрунтів. Визначення різновидів ґрунтів. Проведення камеральної обробки отриманих результатів. Визначення характеристик ґрунтів в камеральних умовах: вміст гігроскопічної вологи, вмісту перегною, кислотності тощо. Складання графіків, профілів, ґрунтового нарису тощо.

Тема 3. Різновиди ґрунтів заплави. Польове вивчення ґрунтів заплави річки Сіверський Донець. Закладання і вивчення розрізів, взяття зразків і монолітів ґрунтів. Вивчення умов ґрунтоутворення: прив'язка, рельєф, природна та культурна рослинність, особливості географічного середовища. Вивчення морфологічних та фізичних властивостей ґрунтів річкової заплави: виділення горизонтів, визначення їх потужності, забарвлення, структури, механічного складу, щільності, вологості, новоутворень, включень тощо. Ведення польового щоденника. Заповнення бланку опису ґрунтів. Визначення різновидів ґрунтів. Проведення камеральної обробки отриманих результатів. Визначення характеристик ґрунтів в камеральних умовах: вміст гігроскопічної вологи, вмісту перегною, кислотності тощо. Складання графіків, профілів, ґрунтового нарису тощо.

Тема 4. Різновиди ґрунтів схилів вододілу, балок, ярів. Польове вивчення ґрунтів схилів. Закладання і вивчення розрізів, взяття зразків і монолітів ґрунтів на бровці, схилах, лінії тальвегу балки (яру) від верхів'я до гирла. Вивчення умов ґрунтоутворення: прив'язка, рельєф, природна та культурна рослинність, особливості географічного середовища. Вивчення морфологічних та

фізичних властивостей ґрунтів схилової поверхні: виділення горизонтів, визначення їх потужності, забарвлення, структури, механічного складу, щільності, вологості, новоутворень, включень тощо. Ведення польового щоденника. Заповнення бланку опису ґрунтів. Визначення різновидів ґрунтів. Проведення камеральної обробки отриманих результатів. Визначення характеристик ґрунтів в камеральних умовах: вміст гігроскопічної вологи, вмісту перегною, кислотності тощо. Складання графіків, профілів, ґрунтового нарису тощо.

Тема 5. Різновиди ґрунтів борової тераси. Польове вивчення ґрунтів борової тераси річки Сіверський Донець. Закладання і вивчення розрізів, взяття зразків і монолітів ґрунтів. Вивчення умов ґрунтоутворення: прив'язка, рельєф, природна та культурна рослинність, особливості географічного середовища. Вивчення морфологічних та фізичних властивостей ґрунтів борової тераси: виділення горизонтів, визначення їх потужності, забарвлення, структури, механічного складу, щільності, вологості, новоутворень, включень тощо. Ведення польового щоденника. Заповнення бланку опису ґрунтів. Визначення різновидів ґрунтів. Проведення камеральної обробки отриманих результатів. Визначення характеристик ґрунтів в камеральних умовах: вміст гігроскопічної вологи, вмісту перегною, кислотності тощо. Складання графіків, профілів, ґрунтового нарису.

Тема 6. Написання звіту. Впорядкування матеріалів дослідження. Оформлення матеріалів польових досліджень, оформлення матеріалів камеральних досліджень, оформлення графіків. Складання заліку з розділу «Ґрунтознавство» навчальної природничо-орієнтованої практики.

Розділ 6. БІОГЕОГРАФІЧНИЙ

Тема 1. Передпольовий етап практики. Ознайомлення з метою і завданнями практики, технікою безпеки, правилами закладання пробних ділянок та трансект польових досліджень біоценозів, приладами та приладдями, необхідними для роботи, методикою визначення назви біоценозу на різних рівнях (до найменшого рівня – асоціації), формою ведення щоденника. Отримання індивідуального завдання з практики. Загальне маршрутне знайомство з територією, де проходитиме польова практика. Планування робочих маршрутів та організації роботи кожного студента у підгрупі.

Тема 2. Різновиди біоценозів вододілу. Польове вивчення біоценозів вододільної поверхні (зазвичай, 2-3 видів, з детальним описом, мінімум 1 біоценозу та скороченим дослідженням інших). Закладання і вивчення описових пробних ділянок: вивчення умов формування біоценозу: прив'язка, рельєф, ґрунт, особливості географічного середовища; вивчення окремих представників біоти; ведення польового щоденника; заповнення бланку опису пробної ділянки; відбір зразків біомаси для камеральних досліджень; проведення камеральної обробки отриманих результатів.

Тема 3. Різновиди біоценозів заплави та особливості водно-болотної рослинності. Польове вивчення біоценозів заплави річки Сіверський Донець. Закладання і вивчення описових пробних ділянок – за аналогічним переліком завдань теми 2. Ознайомлення із водно-болотною рослинністю.

Тема 4. Різновиди біоценозів схилів вододілу, балок, ярів. Польове вивчення біоценозів та особливостей рослинності схилів. Закладання і вивчення описових пробних ділянок (за аналогічним переліком завдань теми 2), а також – трансект для польового вивчення біоценозів. З'ясування залежностей розвитку рослинності від експозиції, крутизни та інших характеристик схилів.

Тема 5. Різновиди біоценозів борової тераси. Польове вивчення біоценозів борової тераси річки Сіверський Донець. Закладання і вивчення розрізів описових пробних ділянок (за аналогічним переліком завдань теми 2). Закріплення знань щодо антропогенного фактору формування рослинного покриву.

Тема 6. Написання звіту. Впорядкування матеріалів дослідження. Оформлення матеріалів польових досліджень, оформлення матеріалів камеральних досліджень, оформлення графіків, описів окремих видів рослин, гербарію. Складання заліку з розділу «Біогеографія» навчальної природничо-орієнтованої практики.

Розділ 7. ГЕОМОРФОЛОГІЧНИЙ

Тема 1. Передпольовий етап практики. Ознайомлення з метою і завданнями практики, технікою безпеки, методикою опису геологічного відслонення, формою ведення щоденника. Отримання індивідуального завдання з практики. Загальне маршрутне знайомство з територією, де проходитиме польова практика. Планування робочих маршрутів.

Тема 2. Геолого-геоморфологічна характеристика району практики. Ознайомлення із загальною характеристикою рельєфу району практики. Тектоніка регіону. Типовий рельєф вододілу. Основні типи порід району. Генетичні типи відкладів. Стратотипи. Методика опису геологічного відслонення. Опис відслонень ерозійних форм вододілу. Ведення щоденника.

Тема 3. Історія геологічного розвитку території. Давні тектонічні рухи. Дніпровсько-Донецька западина. Дніпровський грабен. Трансгресія та регресія моря до неогену. Сучасна тектонічна активність. Флювіогляціальні форми рельєфу в районі практики. Ведення польового щоденника.

Тема 4. Ерозійні форми рельєфу. Види ерозії за просторовою конфігурацією. Бокова та глибинна ерозія. Будова ерозійної форми рельєфу. Класифікація ерозійних форм рельєфу. Поняття базису ерозії. Причини колювань базису ерозії. Евстатичні колювання моря. Принципи утворення ерозійних форм. Делювій. Вивчення ерозійних форм на місцевості. Ведення польового щоденника.

Тема 5. Морфологія долини річки Сіверський Донець. Структурні елементи типової річкової долини. Асиметрія річкової долини та її причини. Принципи утворення терас. Алювіальні відклади. Мікрорельєф терас. Леси та їх походження. Перша надзаплавна тераса. Морфологія русла. Плеса та Перекати. Перенос та акумуляція осадкового матеріалу в руслі. Динаміка зміни долини та її причини. Ведення польового щоденника.

Тема 6. Написання звіту. Впорядкування матеріалів дослідження. Оформлення матеріалів польових досліджень, оформлення матеріалів камеральних досліджень, оформлення графіків. Складання заліку з розділу «Геоморфологія з основами геології» навчальної природничо-орієнтованої практики.

3. Вимоги до баз навчальної природничо-наукової практики

За соціально-економічним розділом практика може проходити на підприємствах регіону (міста), де відбувається ознайомлення студентів з принципами і методами організації маршрутних і стаціонарних соціально-економічних регіональних досліджень. Під час практики проводиться інструктаж з охорони праці та техніки безпеки.

Фізико-географічна частина практики проходить на науково-дослідній базі університету в селищі Гайдари Чугуївського району Харківської області, де студенти отримують навички польових досліджень. Також проводиться інструктаж з охорони праці та техніки безпеки під час польових робіт та виїзних маршрутів.

4. Індивідуальні завдання з практики (у разі потреби)

5. Вимоги до звіту про навчальну природничо-наукову практику

Під час кожного етапу практики звітування здійснюється у вигляді щоденника практики, індивідуального звіту, групового звіту, підсумкового тестового контролю.

Оформлення звіту. Звіт повинен мати титульну сторінку, на якій зазначається назва установи, де виконувалась практика та факультет, кафедра (угорі). В центрі назва польової практики. В правому нижньому кутку записується прізвище, ім'я та по-батькові студента, на рядок нижче номер академічної групи та підгрупи, а ще нижче прізвище та ініціали керівника практики, його науковий ступінь і звання. Внизу по центру ставиться назва міста та на останньому рядку рік проходження практики. У випадку успішного захисту звіту викладачем на титульній сторінці звіту ставиться позначка “оцінка” і власний підпис.

6. Підбиття підсумків навчальної природничо-наукової практики

Під час навчальної природничо-наукової практики контролюється вміння використовувати здобуті теоретичні знання з різних розділів практики; ступінь усвідомлення навчального матеріалу, вміння проводити самостійні дослідження у польових умовах; правильність визначення

стану атмосфери за її метеорологічними ознаками; вміння оформлювати матеріали польових досліджень, виконувати камеральні дослідження, обробляти отримані результати, робити висновки.

Підсумки навчальної практики підводяться у процесі складання студентом підсумкового контролю керівнику практики. Студенти, які виконали всі завдання згідно програми практики, оформили відповідно всім вимогам звіт і щоденник практики, отримують залік в останній день практики. Студент, який не виконав програму практики, направляється на практику вдруге або відраховується з навчального закладу.

7. Критерії оцінювання результатів навчальної природничо-наукової практики

1. Для соціально-економічного розділу

Під час соціально-економічного етапу практики звітування здійснюється у вигляді щоденника практики, індивідуального звіту, групового звіту, підсумкового тестового контролю. Кожна група отримує своє індивідуальне дослідницьке завдання, результати виконання якого стають складовою частиною загального звіту із суспільно-географічної практики всього курсу. Для зручності виконання індивідуальних робіт, забезпечення внеску всіх студентів у загальний підсумковий звіт з урахуванням (по можливості) інтересів і здібностей кожного окремого студента, групи поділяються на бригади (по 2-4 особи), які отримують свої завдання, що є складовою частиною загальної роботи групи. Ці завдання стосуються як безпосередніх поглиблених досліджень, так і їх опису, картографування, фотофіксації, участі у формуванні загального звіту. Крім того, в ході практики визначаються студенти, відповідальні за представлення її результатів на засіданні наукового дискусійного клубу, складання підсумкової доповіді, комп'ютерної презентації, фотовиставки.

2. Для топографічного розділу

Оцінка з практики складається з таких складових: польові та камеральні роботи за кожний день практики, участь в написанні звіту, захист звіту.

Розподіл балів здійснюється таким чином:

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент присутній на польових роботах, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не проводили польові дослідження, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на відповідній екскурсії і виконував окремі завдання, або за відсутності на польових дослідженнях, але прийняття участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконані пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконані навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється якщо студент не був присутнім на екскурсіях, зовсім не виконав навчальні завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

3. Для метеорологічного розділу

Оцінка з практики складається з таких складових: польові та камеральні роботи за кожний день практики, участь в написанні звіту, захист звіту.

Розподіл балів здійснюється таким чином:

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент проводив самостійно вимірювання, обслуговування приладів, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не всі вимірювання провели, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на спостереженнях, але самостійно не брав участі в їх проведенні, виконував окремі завдання, не приймав участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконані пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконані навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється, якщо студент не брав участі у спостереженнях, не виконав заплановані завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

Сумарна поточна оцінка за всі дні практики – 8 балів. Захист результатів практики та звіту з практики оцінюється в 2 бали.

4. Для гідрологічного розділу

Під час навчальної природничо-наукової практики з розділу «Гідрологія» контролюється вміння використовувати здобуті теоретичні знання з курсу «Загальна гідрологія з основами океанології»; ступінь усвідомлення навчального матеріалу, вміння проводити самостійні дослідження гідрологічних об'єктів у польових умовах; правильність побудови поперечних профілів, робити проміри глибин ріки, визначати швидкість ріки за допомогою поплавків, вести математичні обрахунки гідрологічних даних, будувати плани поперечних розрізів ріки та ділянки ріки в ізобатах, визначати характер і види живлення ріки та озер, обчислити характеристики стоку, визначити сучасний хімічний склад води в річці, вести документацію під час збору матеріалів польового етапу досліджень; вести математичні обрахунки гідрологічних даних, визначати особливості гідробіологічних процесів у болоті, виконувати елементарні камеральні дослідження, обробляти отримані результати, робити висновки.

Підсумки навчальної практики підводяться у процесі складання студентом підсумкової роботи керівнику практики. Студенти, які виконали всі завдання згідно програми практики, оформили відповідно всім вимогам звіт і щоденник практики, отримують залік в останній день практики. Студент, який не виконав програму практики, направляється на практику вдруге або відраховується з навчального закладу.

Результати складання заліку заносяться до екзаменаційної відомості у вигляді окремого модуля, проставляються у заліковій книжці студента.

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент присутній на польових роботах, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не проводили польові дослідження, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на відповідній екскурсії і виконував окремі завдання, або за відсутності на польових дослідженнях, але прийняття участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконані пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконані навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється якщо студент не був присутнім на екскурсіях, зовсім не виконав навчальні завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

Сумарна поточна оцінка за всі дні практики – 8 балів. Захист результатів практики та звіту з практики оцінюється в 2 бали.

5. Для ґрунтознавчого розділу

Оцінка з практики складається з таких складових: польові та камеральні роботи за кожний день практики, участь в написанні звіту, захист звіту.

Розподіл балів здійснюється таким чином:

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент присутній на польових роботах, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не проводили польові дослідження, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на відповідній екскурсії і виконував окремі завдання, або за відсутності на польових дослідженнях, але прийняття участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконанні пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконанні навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється якщо студент не був присутнім на екскурсіях, зовсім не виконав навчальні завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

Сумарна поточна оцінка за всі дні практики – 8 балів. Захист результатів практики та звіту з практики оцінюється в 2 бали.

6. Для біогеографічного розділу

Оцінка з практики складається з таких складових: польові та камеральні роботи за кожний день практики, участь в написанні звіту, захист звіту.

Розподіл балів здійснюється таким чином:

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент присутній на польових роботах, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не проводили польові дослідження, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на відповідній екскурсії і виконував окремі завдання, або за відсутності на польових дослідженнях, але прийняття участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконанні пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконанні навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється якщо студент не був присутнім на маршрутах, зовсім не виконав навчальні завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

Сумарна поточна оцінка за всі дні практики – 8 балів. Захист результатів практики та звіту з практики оцінюється в 2 бали.

7. Для геоморфологічного розділу

Оцінка з практики складається з таких складових: польові та камеральні роботи за кожний день практики, участь в написанні звіту, захист звіту.

Розподіл балів здійснюється таким чином:

За кожен день практики студент може отримати максимально 2 бали:

2 бали виставляється, коли студент присутній на польових роботах, успішно виконав всі заплановані польові і камеральні завдання, написав відповідну частину звіту, своєчасно підписав щоденник.

1,5 бала виставляється студентам, які з поважних причин (чергування на базі, хвороба тощо) не проводили польові дослідження, але приймали активну участь в камеральних роботах при обробці матеріалів польових досліджень, написали відповідну частину звіту, своєчасно підписали щоденник, або коли студент був присутній на відповідних польових дослідженнях, виконав всі навчальні завдання, але з деякими помилками, або щоденник підписав несвоєчасно

1 бал виставляється тоді, коли студент був присутній на відповідній екскурсії і виконував окремі завдання, або за відсутності на польових дослідженнях, але прийняття участі при написанні відповідного розділу звіту.

0,5 бали студент отримує за присутності на польових дослідженнях та за виконані пасивно окремі завдання з помилками, або за відсутності на польових дослідженнях, але самостійно виконані навчальні завдання у повному обсязі.

0 балів виставляється якщо студент не був присутнім на екскурсіях, зовсім не виконав навчальні завдання, не приймав участі у написанні звіту, не оформив щоденник.

Сумарна поточна оцінка за всі дні практики – 8 балів. Захист результатів практики та звіту з практики оцінюється в 2 бали.

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Під час практики контроль здійснюється у формі перевірка обробки результатів польових досліджень. Звітна документація: *польові щоденники, журнали топографічних знімків, із записами спостережень та результатів вимірювань, виконаними практичними завданнями, профілі, плани місцевості*. Проведення усного та письмового контролю теоретичних та практичних знань наприкінці практики. Всі роботи виконуються студентами індивідуально при роботі в бригадах. Кожного польового дня кожен студент опановує окремий вид роботи.

Схема нарахування балів

1. Для соціально-економічного розділу

Розділи	Вид роботи	Кількість балів
Підготовчий	Інструктаж з техніки безпеки, вступне заняття, отримання загального та індивідуальних завдань	2
Польовий	Ознайомлення з виробничим процесом підприємств	4
	Ведення щоденників	2
Камеральний	Індивідуальний звіт (змістовність, оформлення, захист)	3
	Груповий звіт (змістовність, оформлення, захист, відповіді на питання)	1
	Підсумковий контроль	4
Сума балів за практику		16

Для отримання залікової оцінки з економіко-географічної практики необхідним є виконання всіх видів робіт.

2. Для топографічного розділу

Письмовий контроль	Робота з приладами	Документи та їх обробка	Щоденник	Всього
15	12	3	2	34

3. Для метеорологічного розділу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Разом	Екзамен	Сума
Розділ Метеорологічні спостереження							
T1	T2	T3	T4	T5			
2	2	2	2	-	8	2	10

4

. Для гідрологічного розділу

ного розділу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Екзамен	Сума
Розділ . Гідрологія						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
-	2	2	2	2	-	-	-	8	2	10

8. Для ґрунтознавчого розділу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Екзамен	Сума
Розділ . Ґрунтознавство						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
-	2	2	2	2	-	-	-	8	2	10

9. Для біогеографічного розділу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Екзамен	Сума
Розділ . Біогеографія						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
-	2	2	2	2	-	-	-	8	2	10

10. Для геоморфологічного розділу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання									Екзамен	Сума
Розділ . Геоморфологія з основами геології						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6					
-	2	2	2	2	-	-	-	8	2	10

Узагальнена схема нарахування балів

Соціально-економічний розділ	Топографічний розділ	Метеорологічний розділ	Гідрологічний розділ	Ґрунтознавчий розділ	Біогеографічний розділ	Геоморфологічний розділ	Сума балів
16	34	10	10	10	10	10	100

Сумарна оцінка за практику виставляється за такою системою:

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно
70–89	добре
50–69	задовільно
1–49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

- Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К., 2001.
- Біогеографія / Л. О. Шевчик. – Тернопіль : Вид. центр ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2012. – 179 с.
- Голіков А. П. Економіка України / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба – К. : Знання, 2009.
- Голіков А. П. Економіка України: фактори виробництва, галузева структура, розміщення, тенденції розвитку / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба – Х. : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2005.
- Кваша В. І. Зоологія. Навчально-польовий практикум / В. І. Кваша, С. С. Подобівський, Л. О. Шевчик та ін. – Тернопіль : Вид. центр ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. – 165 с.
- Немець Л. М. Економічна і соціальна географія України : навчальний посібник / Л. М. Немець, П. А. Вірченко, Ю. Ю. Сільченко. – Харків: ФОП Грицак С.Ю., 2014.
- Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Редін В. І., Полевич І. О. Методичні рекомендації щодо проходження економіко-географічного етапу навчальної природничо-наукової практики студентів 1 курсу напряму підготовки «Географія». Видання шосте. – Харків, 2016. – 20 с.
- Немець Л. М. Економічна і соціальна географія України : навчальний посібник / Л. М. Немець, П. А. Вірченко, Ю. Ю. Сільченко. – Харків: ФОП Грицак С.Ю., 2014.
- Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Редін В. І., Полевич І. О. Методичні рекомендації щодо проходження економіко-географічного етапу навчальної природничо-наукової практики студентів 1 курсу напряму підготовки «Географія». Видання шосте. – Харків, 2016. – 20 с.
- Ратушняк Г. С. Топографія з основами картографії: навч. посібник / Г. С. Ратушняк. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 208 с.

11. Решетченко С.І. Практикум для студентів спеціальності 6.040104 «Географія»: навчально-методичний посібник / [кол. авт.; за ред. В. А. Пересадько, В. Е. Лунячек, К. В. Шпурік]. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015 – 240 с.
12. Решетченко С.І. Метеорологія та кліматологія: Навчальний посібник/ С.І. Решетченко. – Харків, 2015. – 265 с.
13. Статистичний щорічник України за 2015 рік : статистичний щорічник / [за редакцією О. Г. Осауленка]. – К., 2016.
14. Суспільна географія. Основи теорії / Укладач В. І. Єфименко. – К. : Шлях, 2006.
15. Суярко В. Г. та ін. Основи геології: навчальний посібник. Полтава: Полтавський національний технічний університет, 2012. –151с.
16. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2001.
17. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики : навчальний посібник / О. Г. Топчієв – Одеса : Астропринт, 2005.
18. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підручник для студ. географ. спеціальностей вищих навч. закладів / О. Г. Топчієв – Одеса : Астропринт, 2009.
19. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: Навчальний посібник / О.І. Шаблій. – Львів: Світ, 2000.
20. Шаблій О.І. Основи суспільної географії : підручник для вузів / Олег Іванович Шаблій. – Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2012.

Допоміжна література

1. Ґрунтознавство з основами геології: Підручник / Назаренко І.І., Польчина С.М., Дмитрук Ю.М., Смаґа І.С., Нікорич В.А. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 503 с.
2. Зелена книга України /під заг. ред. Я.П. Дідуха – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с. + 48 кольор. с.
3. Земледух Р. М. Картографія з основами топографії. – К.: Вища школа, 1993. – 456 с.
4. Коротун І. М. Прикладна геоморфологія: навчальний посібник / І. М. Коротун. — Рівне: ІСДО, Українська державна академія водного господарства, 1996. — 132 с.
5. Навчально-польова практика з географічних дисциплін: навчальний посібник / За ред. Мольчака Я. О., Бондара О. І., Чирки В. Г. – Луцьк: Настир'я, 1999. – 264 с.
6. Образцова З.Г. Практикум з метеорології, Харків, 2010. – 80 с.
7. Павловська Т. С. Геоморфологія: терміни й поняття (коментар): навчальний посібник. - Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2009. — 284 с.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Спеціальність 106. Географія, 014.07. Середня освіта (Географія)

Спеціалізація Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів, Географія рекреації та туризм, Картографія, геоінформатика і кадастр, Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток, Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота, Географія, природознавство та спортивно-туристська робота

Семестр 2-й

Форма навчання денна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): бакалавр

Навчальна дисципліна: «Навчальна природничо-наукова практика»

Підсумковий контроль з метеорологічного розділу (2 бали)

П.І.Б. _____

Дата проведення _____

1. Метеорологічний майданчик призначений для (0,1 бала):

- А) розміщення приладів;
- Б) проведення наукових досліджень;
- В) проведення приземних метеорологічних спостережень.

2. Метою приземних метеорологічних спостережень є (0,1 бала):

- А) визначення стану і розвитку фізичних процесів в атмосфері;
- Б) проведення досліджень підстильної поверхні;
- В) вивчення гідрологічного режиму.

3. Щогли з флюгером та анеморумбометром на метеомайданчику розташовують на (0,1 бала):

- А) півдні; Б) посередині майданчику ; В) півночі.

4. Температура ґрунту вимірюється на (0,1 бала):

- А) півночі; Б) півдні; В) в середині майданчику.

5. Хвіртку на метеомайданчику розташовують (0,1 бала):

- А) півночі; Б) півдні ; В) сході.

6. За типовим порядком спостережень вимірювання проводять за наступними метеовеличинами (0,1 бала): А) температури та вологості повітря; Б) температури ґрунту;

В) атмосферного тиску та хмарності.

7. Атмосферні опади вимірюють в наступні строки спостережень (0,1 бала):

А) основні та проміжні; Б) основні; В) додаткові.

8. Стежки майданчика мають бути з (0,1 бала): А) піска; Б) асфальту; В) щебінь або бетон.

9. Метеорологічний майданчик з повною програмою спостережень має розміри (0,1 бала):

А) 1,2 - 1,5 м; Б) 6×4 м; В) 26×26 м.

10. Метеорологічний майданчик з неповною програмою спостережень (0,1 бала):

А) 20×16 ; Б) 6×4 м; В) 26×26 м.

11. Висота стандартної огорожі метеомайданчика (0,2 бали)

А) 1,2 - 1,5 м; Б) 6×4 м; В) 20×16 .

12. Оголена ділянка для ґрунтових термометрів має розміри (0,2 бали):

А) 1,2 - 1,5 м; Б) 6×4 м; В) 26×26 м.

13. Основні положення організації та порядку проведення наземних метеоспостережень визначає (0,2 бали): А) регламент; Б) настанова; В) програма.

14. При розташуванні актинометричних приладів розміри метеомайданчика збільшують на (0,2 бали): А) південь; Б) північ; В) захід або схід.

15. На всіх метеостанціях спостереження проводять у єдині стандартні строки за МСЧ (0,2 бали):

А) 00, 06, 12, 18; Б) 00, 03, 06, 09, 12, 15, 18, 21

Затверджено на засіданні кафедри фізичної географії та картографії

Протокол № 1 від «26» серпня 2022 р.

Завідувач кафедри _____ Юлія ПРАСУЛ

Викладач _____ Світлана РЕШЕТЧЕНКО